

EDUKACJA I STRATEGIE LITERACKIE: *LITERATURA DLA DZIECI W KONTEKSTACH EDUKACYJNYCH* KRYSZYNY ZABAWY

Krystyna Zabawa, *Literatura dla dzieci w kontekstach edukacyjnych*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2017, ss. 204.

Nie będzie nowością stwierdzenie, że literaturę dla dzieci i młodzieży od początków jej istnienia rozpatruje się w kontekście dydaktyzmu, a zatem zwraca się uwagę na jej wychowawczy i edukacyjny charakter. Krystyna Zabawa w swojej książce *Literatura dla dzieci w kontekstach edukacyjnych* także porusza kwestię związków tekstów dla młodych czytelników z szeroko rozumianym procesem kształcenia, ale podejmuje ten problem w sposób nowatorski.

Krystynę Zabawę interesują przede wszystkim różne typy edukacji wpisanej w strategię literackie, realizowane współcześnie w tekstach dla młodych odbiorców (Zob. np. Ungeheuer-Gołąb 2010; Niesporrek-Szamburska 2013). Autorka kolejno omawia zagadnienia związane z edukacjami: przyrodniczą, regionalną, historyczną, obywatelską, religijną i wreszcie emocjonalną. Publikacja, dzięki sposobowi ujęcia problematyki i prowadzonej przez Zabawę narracji, adresowana jest nie tylko do wąskiego grona badaczy literatury dla dzieci oraz młodzieży, ale także do nauczycieli, pedagogów i bibliotekarzy. Proces wprowadzania literatury do świata młodych czytelników zazwyczaj powiązany jest z treściami, które poznają w szkole. Autorka omawianej publikacji proponuje, aby wyjść poza taki właśnie sposób postępowania, a więc nie ograniczać się do szkolnego kanonu lektur. Zatem istotą pomysłu krakowskiej badaczki wydaje się być to, by poszukiwać takich kontekstów edukacyjnych, które niekoniecznie są bezpośrednio związane z aktualną w danym czasie strategią wprowadzania dzieci i młodzieży w kulturę literacką.

Dlatego też w publikacji pojawiają się teksty nieoczywiste, gdy chodzi o biblioteczkę dziecięcą i młodzieżową, a więc publikacje z obszaru edukacji prawnej czy opowieści biblijne.

Całość podzielona została na sześć rozdziałów. W każdym z nich autorka omawia różnorodne problemy związane z wyszczególnionymi odmianami czy typami edukacji. Taka konstrukcja książki pozwala zarysować szeroki kontekst przede wszystkim współczesnej kultury literackiej, pozostającej w ścisłym związku z przemianami społeczno-obyczajowymi. W pewnym stopniu omawiana publikacja Zabawy stanowi uzupełnienie jej książki sprzed pięciu lat *Rozpoczęta opowieść. Polska literatura dziecięca po 1989 roku wobec kultury współczesnej*. Warto przypomnieć, że w *Rozpoczętej opowieści* badaczka skoncentrowała się na aspekcie artystycznym oraz wymiarze estetycznym tekstów adresowanych do młodego czytelnika, natomiast w swojej najnowszej książce odsłania i charakteryzuje inne funkcje szeroko rozumianego piśmiennictwa dla dzieci i młodzieży, to znaczy dydaktyczną i wychowawczą.

Punktem wyjścia rozważań jest spostrzeżenie dotyczące tego, że pisarze w wieku XX często odchodzili od tendencji wychowawczych czy odmian dydaktyzmu, implementowanych w różnym zakresie i stopniu do „literatury czwartej”. Pod koniec wieku XX następuje, jak zauważa Zabawa, w tej kwestii zmiana, a więc rodzi się nowa odmiana dydaktyzmu, którą można określić mianem „kontekstu edukacyjnego”. I o ile siła wymiaru edukacyjno-wychowawczego utworów dziecięco-młodzieżowych do ostatniej dekady XX wieku oparta była na wyraźnej transmisji wzorów kulturowych ugruntowanych w tekstach dla czytelników dorosłych, o tyle na przełomie XX i XXI wieku zauważyć można nowe tendencje.

Literatura dziecięco-młodzieżowa stała się wytworem zupełnie suwerennym, niezależnym od literatury kierowanej do dojrzałych odbiorców. Nie znaczy to jednak, że autorka wprowadza jakieś istotne zmiany w sposobie rozumienia literatury dla dzieci i młodzieży. Bynajmniej, Krystyna Zabawa ujmuje ją tradycyjnie, w nawiązaniu do propozycji Jerzego Cieślakowskiego, który wprost pisał o „literaturze osobnej” (zob. Cieślakowski 1985). Niemniej, badaczka pokazuje różnorodność gatunkową oraz tematyczną tekstów, a ich strukturalna plastyczność pozwala jej autorom dość swobodnie rozporządzać w ramach tekstów dla dzieci i młodzieży treściami edukacyjnymi, które z kolei związane są z różnymi obszarami nauczania – od edukacji regionalnej po przyrodniczą.

W książce wyraźnie podkreślona została rola adresata, który w krótszym czasie niż przed ćwierć wiekiem staje się osobą dorastającą, dojrzewającą, a więc musi wejść w nowe role społeczne oraz kulturowe ze wszystkimi tego konsekwencjami. Tu właśnie Krystyna Zabawa widzi rolę edukacji odpowiednio sprofilowanej przez medium tekstu literackiego. Badaczka uwypukla w swoim dyskursie ścisłe relacje tak pojmowanej edukacji ze współczesną kulturą, a więc różnorodność większych i mniejszych problemów dotyczących dzieci i młodzieży – dostrzeganych przez dorosłych autorów z odpowiedniego dystansu – staje się przedmiotem tekstów dla młodych czytelników. Dodać należy, że także kategoria dziecięcego i młodzieżowego czytelnika we współczesnej literaturze nabrała innego znaczenia niż w przeszłości; jest wewnętrznie bardziej zróżnicowana, niejako otwarta na partykularne oczekiwania młodych czytelników/czytelniczek w wieku 7, 13 czy 16 lat. Krystyna Zabawa, podobnie jak Alicja Baluch, dostrzega jednak pewną prawidłowość w budowaniu świata literackiego przez pisarzy, którzy dobrze rozpoznają nie tylko czytelniche potrzeby poszczególnych grup wiekowych, ale także rozumieją, iż teksty dla starszych dzieci powinny być związane z uwarunkowaniami kulturowymi oraz społecznymi:

Rozpatrując poezję dla dzieci w kategoriach wiekowych, w porządku wzrastającym (od poezji dla najmłodszych), im bardziej oddalamy się od bieguna dziecięcości, tym bardziej odchodzimy też od determinant biologicznych ku uwarunkowaniom kulturowym (Baluch 1993: 9).

Autorka omawianej publikacji zauważa, że edukacja regionalna, obywatelska oraz historyczna rozpisane we współczesnych tekstach literackich pomagają wprowadzać młodego odbiorcę w skomplikowany świat wartości materialnych i niematerialnych, które stanowią o tożsamości jednostki i zbiorowości. Jerzy Kaniewski w dobrze znanym artykule *Problem kanonu lektur w edukacji – od podstaw do matury* określa ten proces metaforycznie „wtajemniczeniem w kulturę” (Kaniewski 2005: 122). Z grubsza rzecz ujmując, sprawa owego „wtajemniczenia” ma charakter procesu racjonalnego, którego źródłem jest transmisja systemów wartości ukonstytuowanych w tekstach literackich w kierunku horyzontu czytelniczego młodych ludzi. Podobną tezę stawia Zabawa, która podkreśla, że dziecko powinno dojść do wielu wniosków samodzielnie, ale w samodzielnym dochodzeniu i ustalaniu znaczeń wspierać je powinien dorosły. To zdaje się fakt bezsporny, że edukacja jako proces skuteczny i systemowy wymaga obecności osoby bardziej doświadczonej, dysponującej większym kapitałem kulturowym. Szczególnie jest to potrzebne w ramach edukacji historycznej, która poza swoim oczywistym kulturowym wymiarem odnosi się bardzo często do tożsamości członków „małej ojczyzny”.

Krystyna Zabawa w książce *Literatura dla dzieci w kontekstach edukacyjnych* wykazała się zacięciem badawczym, ale także chęcią zrozumienia świata młodych ludzi. Publikacja napisana została w sposób konsekwentny i kompozycyjnie spójny, poszczególne rozdziały mają podobną strukturę. Ponadto ich tytuły stanowią zapowiedź pewnej strategii w przedstawianiu kolejnych obszarów edukacyjnych, np.: „Ciekawość świata – w kręgu edukacji przyrodniczej”, „«Skąd nasz ród» – problemy edukacji historycznej” czy „Poznać i wyrazić siebie, rozumieć innych – w kręgu edukacji

emocjonalnej”. Budowana od pierwszej strony transdyscyplinarność książki pozwala autorce traktować zagadnienia edukacyjne w sposób szeroki, a więc z uwzględnieniem kontekstów psychologicznego, pedagogicznego, kulturoznawczego i antropologicznego.

Książkę Krystyny Zabawy *Literatura dla dzieci w kontekstach edukacyjnych* można polecać uwadze nie tylko badaczom literatury dla dzieci i młodzieży, ale także i kulturoznawcom, bibliotekarzom, nauczycielom czy rodzicom, którzy zainteresowani są tym, by w nowatorski sposób połączyć czytanie literatury z edukacją. Zaletą publikacji jest także to, iż autorka łączy w sposób niemal „naturalny” żywioł literacki z edukacyjnym, wymiar estetyczny tekstu z jego treściami edukacyjno-wychowawczymi.

ALEKSANDRA SZWAGRZYK-DALASIŃSKA
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Bibliografia

- BALUCH, A. (1993). *Archetypy literatury dziecięcej*. Wrocław: Wydawnictwo Waclaw Bagiński i Synowie.
- CIEŚLIKOWSKI, J. (1985). *Literatura osobna*. Warszawa: Nasza Księgarnia.
- KANIEWSKI, J. (2005). *Problem kanonu lektur w edukacji – od podstaw do matury*. W: M. Czermińska i in. (red.). *Polonistyka w przebudowie. Literaturoznawstwo – wiedza o języku – wiedza o kulturze – edukacja*. Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas.
- NIESPOREK-SZAMBURSKA B. (2013). *Dobre maniere, czyli o dydaktyzmie we współczesnej literaturze dziecięcej*. W: M. Wójcik-Dudek, B. Niesporek-Szamburska (red.). *Nowe opisanie świata. Literatura i sztuka dla dzieci i młodzieży w kręgach oddziaływań*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- UNGEHEUER-GOŁĄB A. (2010). *Nowy dydaktyzm (od Jachowicza do Kerna)*. „Guliwer”, 3.
- ZABAWA, K. (2017). *Literatura dla dzieci w kontekstach edukacyjnych*. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- ZABAWA, K. (2013). *Rozpoczęta opowieść. Polska literatura dziecięca po 1989 roku wobec kultury współczesnej*. Kraków: Akademia Ignatianum, Wydawnictwo WAM.